Introductie bij de artikelen 'Technology Assessment' van de onderzoeksgroep STEM, Universiteit Antwerpen

LIEVE GOORDEN*

In dit en volgend nummer stellen we onderzoek voor dat uitgevoerd wordt in de onderzoekslijn Technology Assessment (TA) in STEM (Studiecentrum Technologie, Energie en Milieu) van de Universiteit Antwerpen De term 'Technology Assessment' dekt een brede lading en daarom is er gekozen voor een eigen onderzoeksfocus: het maatschappelijk debat, de publieke dialoog en de politieke besluitvorming over wetenschap, technologie en duurzame ontwikkeling. Er wordt nog volop gewerkt aan het uitklaren van relevante onderzoeksvragen in dit kader en voorts willen we met dit onderzoek ook beleidsrelevantie nastreven.

De TA onderzoekslijn zet de onderzoekstraditie voort binnen de krijtlijnen die Prof.dr. Aviel Verbruggen, directeur van STEM, destijds heeft uitgetekend. Centraal staat de keuze van STEM voor onafhankelijk beleidsrelevant onderzoek. Ook heeft STEM er reeds vroeg belang aan gehecht om met het onderzoek een bijdrage te leveren aan een duurzame samenleving. Dat concept krijgt een duidelijke invulling. Er is de noodzaak van een trendbreuk op vier vlakken: de sociale verhoudingen (mondiale herverdeling), de economie (groei beheersen), het milieu (een voorzichtig gebruik van natuurlijke bronnen) en de politiek maatschappelijke dimensie (nieuwe vormen van participatieve democratie).

De reeds langer bestaande onderzoekslijn 'Energie en Milieu' van STEM heeft steeds het accent gelegd op de inhoudelijke stoffering (aan de hand van scenario's, modellen, projecties) van genoemde trendbreuk. De TA-lijn vult die werkwijze aan door het onderzoeksaccent te leggen op de politiek-maatschappelijke dimensie van duurzame ontwikkeling, dit is het onderzoek naar een adequate structurering van het maatschappelijke debat, de publieke dialoog en beleidsvorming over wetenschap, technologie en een duurzame samenleving.

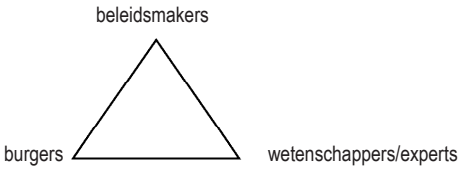

* Prof.dr. L. Goorden is werkzaam bij het Studiecentrum Technologie, Energie en Milieu. Faculteit Toegepaste Economische Wetenschappen Universiteit Antwerpen.

In de artikelen in dit en volgend nummer van het tijdschrift, wordt telkens één specifieke zijde van deze driehoek meer in de kijker gezet.

Lieve Goorden en Marian Deblonde kijken in hun bijdragen in dit nummer naar de onderste zijde van de driehoek. Zij stellen de vraag naar de relevantie van een publieke dialoog tussen wetenschappers/experts en burgers als nieuw te bewandelen piste in een technologisch innovatiebeleid.

Lieve Goorden vertrekt van de vaststelling dat het innovatiebeleid nog te weinig de open en onzekere dynamiek van onze technologische cultuur onderkent. Ofwel wordt technologie gezien als een autonome en niet te beïnvloeden kracht, ofwel vertrekt een beleid van de planmatige maakbaarheid van technologie en maatschappij. Een hedendaags technologisch innovatiebeleid zal moeten kunnen inspelen op twee realiteiten: de wederzijdse beïnvloeding van technologie en cultuur en het moeilijk te plannen of onzekere karakter van die beïnvloeding. In een publieke dialoog tussen experts/wetenschappers en burgers kunnen twijfels en onzekerheden bespreekbaar worden gemaakt en kan er samen gezocht worden naar een evaluatiekader voor wetenschap en technologie. In deze bijdrage worden enkele ervaringen met drie Belgische publieksfora over biotechnologie belicht en wordt de complementaire inbreng van experts en burgers op die fora onderzocht. Belangrijk wordt de institutionalisering van dergelijke oefeningen in publieke zelfreflectie in de hele cyclus van het innovatiebeleid.

Marian Deblonde schetst het belang van een consistent, transparant en door het publiek gedragen socio-economisch en ethisch evaluatiekader voor het onderzoek naar en het op de markt brengen van genetisch gewijzigde landbouwgewassen. Dat kader kan echter pas werken, als in de maatschappij aan een aantal randvoorwaarden is voldaan. Zo moet er een gezond evenwicht worden gezocht tussen sturen en vrijlaten van wetenschappelijk onderzoek. Ook is het nodig dat de wettelijk vereiste toelatingsprocedures voor GGO's (genetisch gemodificeerde organismen) helpen om de bestaande tendensen tot monopolisering af te zwakken. En er zal transparantie bestaan over de winnaars en de verliezers van een technologie en over de beleidscriteria voor de beoordeling van GGO's, enkel op die manier zullen de betrokken actoren, wetenschappers en burgers op een vrije en gelijke manier met elkaar in debat kunnen gaan.

In volgend nummer vindt u de bijdragen van Hans Keune, Joke Vandenabeele en Matthieu Craye.

Hans Keune kijkt vooral naar de rechterzijde van de driehoek en onderzoekt daar het grensverkeer tussen wetenschap en beleid. In het Vlaamse Steunpunt Milieu en Gezondheid zal hij samen met de exacte wetenschappers op zoek gaan naar gewenste vormen van gezamenlijke kennisontwikkeling over de impact van milieuvervuiling op de gezondheid. Daarbij wordt de vraag gesteld naar de relevantie van soorten kennis, is bijvoorbeeld ook ervaringskennis van leken relevant voor de opbouw van expertise over milieu- en gezondheidsrisico's. Voorts wordt gezocht naar modellen van grensverkeer tussen wetenschap en beleid. Daarbij komt het belang naar voor van een derde meer pragmatische weg, namelijk die van de dialoog tussen wetenschap en beleid, naast de gekende technocratische (primaat van de wetenschap) en decisionistische (primaat van de politiek) interactievormen. Verder

wordt de vraag gesteld naar de rol van de sociale wetenschapper in dit alles. Hier dient zich een nieuwe onderzoekspiste aan, namelijk het ontwerpen van innovatieve methoden voor het faciliteren van en reflecteren over processen van kennisopbouw en grensverkeer.

Joke Vandenabeele kijkt in haar bijdrage vooral naar de linkerzijde van de driehoek, namelijk de interactie tussen burgers en milieubeleidsmakers. Ze vertrekt van de vaststelling dat gevoelens van gemeenschappelijkheid bij burgers minder worden opgeroepen door specifieke belangen maar eerder verbonden kunnen worden met het samen afwegen van 'verstandige' toekomstscenario's. Een overheid kan daarop inspelen door vooral nieuwsgierig te zijn naar wat burgers aan ervaringen, waarden en prioriteiten kunnen inbrengen. Daarbij hebben burgers vaak relevante dingen te vertellen bij het verkennen van problemen, het zoeken naar oplossingen en het kiezen van maatregelen. Dit schept nieuwe uitdagingen voor de milieuambtenaar die nieuwe rollen zal moeten opnemen (naast administrator en deskundige, ook communicator en facilitator) en voor politici die zullen worden gestimuleerd om ook inhoudelijke verantwoordelijkheid af te leggen.

Hans Keune en Matthieu Craye kijken naar de onderste zijde van de driehoek, meer bepaald naar de communicatie over risico's voor milieu en gezondheid tussen bewoners van een vervuild gebied en risico experts. Ze trekken daarbij lessen uit twee Antwerpse probleemsituaties waar de controverse over risico's hoog is opgelopen: de wijk Moretusburg die te kampen heeft met loodvervuiling van een nabij gelegen fabriek en de wijk Neerland die te kampen heeft met dioxinevervuiling van een nabij gelegen afvalverbrandingsoven. De mechanismen worden beschreven die ertoe bijdragen dat dergelijke controversen kunnen blijven aanslepen. In de eerste plaats is er het niet onderkennen van het belang van contextuele factoren zoals vertrouwen tussen lokale actoren, voor verschillen in risicobeleving. Verder is er de grote complexiteit en onzekerheid van kennisontwikkeling over risico's, waardoor wetenschap geen zekere basis voor beleid kan bieden. Ook wordt nog vooral een vorm van risicocommunicatie beoefend die een monoloog inhoudt van experts richting burgers. Belangrijk voor een adequaat risicobeleid wordt een dialoog tussen experts en burgers over risico percepties, inschattingen en oplossingen.

Tot slot

In dit en volgend nummer geven we een stand van zaken van de onderzoeksvragen die in het Technology Assessment onderzoeksluik van STEM voorliggen en van de theoretische, empirische en beleidsrelevante invulling ervan. Elke reactie, commentaar of aanvulling van de lezer is welkom!